

(Online) gepest worden

In relatie tot sociale angst, eenzaamheid en MSN-gebruik

De relatie tussen gepest worden in het echte leven en online gepest worden, de mate waarin deze vormen van pesten voor de slachtoffers samenhangen met gevoelens van eenzaamheid en sociale angst en met de mate waarin gebruik wordt gemaakt van MSN

Naam:	Karlijn Jumelet, BSc
Studentnummer:	3076148
Opleidingsinstituut:	Universiteit Utrecht
Faculteit:	Sociale Wetenschappen
Opleiding:	Algemene Sociale Wetenschappen
Master:	Jeugdstudies
1 ^e begeleider:	Dr. R. J. J. M van den Eijnden
2 ^e beoordelaar:	Dr. V. P. J. Duindam
Status scriptie:	Afstudeerscriptie
Datum:	12 juni 2009

Dankwoord

Voor u ligt mijn scriptie die is geschreven in het kader van het afstudeeronderzoek voor de Master Jeugdstudies – opleiding Algemene Sociale Wetenschappen – aan de Universiteit Utrecht.

De scriptie beschrijft een longitudinaal onderzoek naar de relatie tussen gepest worden in het echte leven en online gepest worden, de mate waarin deze vormen van pesten voor de slachtoffers samenhangen met gevoelens van eenzaamheid en sociale angst en met de mate waarin men gebruik maakt van MSN.

Graag zou ik een aantal mensen willen bedanken die deze scriptie mede mogelijk hebben gemaakt.

Allereerst wil ik met dit dankwoord mijn begeleider Regina van den Eijnden heel erg bedanken voor haar kritische feedback omtrent mijn scriptie. Zij heeft veel tijd in mij gestoken, ondanks haar drukke werkschema, en dat waardeer ik zeer. Door haar kennis en ervaring heb ik veel geleerd de afgelopen tijd.

Regina, bedankt voor je betrokkenheid, steun en begeleiding bij het schrijven van mijn scriptie!

Tenslotte wil ik graag mijn vriend, mijn ouders en vele anderen bedanken voor hun steun en betrokkenheid gedurende mijn afstuderen.

Karlijn Jumelet

(Online) gepest worden

In relatie tot sociale angst, eenzaamheid en MSN-gebruik

Karlijn Jumelet, BSc

ABSTRACT

Met de komst van het internet heeft een nieuwe vorm van gepest worden zijn intrede gedaan; het online gepest worden. Hier is tot op heden betrekkelijk weinig onderzoek naar verricht. Doel van het hier beschreven longitudinale onderzoek is dan ook om meer theoretische kennis te verkrijgen over de relatie tussen gepest worden in het echte leven en online gepest worden, de mate waarin deze vormen van pesten voor de slachtoffers samenhangen met gevoelens van eenzaamheid en sociale angst en met de mate waarin men gebruik maakt van MSN.

In dit onderzoek zijn twee metingen uitgevoerd, te weten in 2007 en 2008. Vragenlijsten zijn afgenomen in klassensettings vanaf groep 7 van de basisschool tot en met de 4^e klas van het voortgezet onderwijs. Aan zowel de eerste als de tweede meting hebben 1649 jongeren deelgenomen.

Uit de resultaten blijkt dat er een sterk positief verband bestaat tussen online gepest worden en in het echt gepest worden. Sociale angst vergroot de kans op online gepest worden, terwijl eenzaamheid de kans op gepest worden in het echte leven vergroot. Sociale angst blijkt bovendien een modererend effect te hebben op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden: jongeren die gebruik maken van MSN en daarnaast sociaal angstig zijn, hebben meer risico om online gepest te worden dan jongeren die niet sociaal angstig zijn. De mate van gepest worden, zowel online als in het echt, voorspelt toekomstige gevoelens van eenzaamheid.

INLEIDING

Internet is als medium niet meer weg te denken, 97 % van de jongeren in de Verenigde Staten tussen 12 en 18 jaar is regelmatig op het internet actief (Ybarra, 2004). Behalve de vele voordelen die aan het gebruik van internet kleven, zijn er nadelen te noemen. Omdat mensen 'anoniem' zijn op het web, worden zij vrijer en makkelijker in de omgang. Zij durven meer te zeggen tegen anderen. Gebleken is dan ook dat vele jongeren gepest worden via internet, maandelijks heeft 23 % van hen minimaal vijf keer per maand een negatieve ervaring (Van den Eijnden, Vermulst, Rooy & Meerkerk, 2006). Lang is gedacht dat online gepest worden een stuk onschuldiger is dan gepest worden in het echte leven, maar dit wordt niet bevestigd in onderzoek. Er zijn namelijk aanwijzingen dat beide vormen van pesten negatief samenhangen met het psychosociaal welbevinden van het slachtoffer (Van den Eijnden et al., 2006). Wel is het zo dat gepest worden in het echte leven vaker voorkomt en meer risico heeft voor het welbevinden van jongeren dan online gepest worden. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Van den Eijnden en collega's (2006) dat vooral de combinatie van de twee vormen van gepest worden een behoorlijke invloed kan hebben op de geestelijke gezondheid van de betreffende jongere. Tussen gepest worden in het echte leven en online gepest worden zijn duidelijke overeenkomsten en verschillen waar te nemen.

Voor beiden geldt dat het gaat om het opzettelijk toebrengen van pijn door anderen (Ybarra & Mitchell, 2004b; Dehue, Bolman & Völlink, 2008). Een belangrijk verschil tussen de twee vormen van gepest worden is de fysieke afstand tussen dader en slachtoffer bij het online pesten. Daarnaast kan enkel online gepest worden dag en nacht doorgaan, dit in tegenstelling tot in het echt gepest worden (Raskauskas & Stoltz, 2007).

De vraagstelling die in dit onderzoek behandeld zal worden, luidt: In hoeverre is er sprake van een relatie tussen in het echt gepest worden en online gepest worden en vice versa, en in welke mate hangt deze relatie samen met gevoelens van eenzaamheid en sociale angst en de mate waarin men gebruik maakt van MSN?

Uit onderzoek van Raskauskas en Stoltz (2007) blijkt dat er een significant verband bestaat tussen in het echt gepest worden en online gepest worden. Ook uit onderzoek van Ybarra en Mitchell (2004b) en Dehue en collega's (2008) blijkt dat sprake is van een overlap tussen de twee vormen van gepest worden. In dit onderzoek wordt dan ook verwacht dat in het echt gepest worden van invloed is op online gepest worden en vice versa (hypothese 1). De achterliggende gedachte hierbij is dat in het echt gepest worden vaak doorgaat op internet, en dat zij elkaar wederzijds bevorderen. Zo ontstaat een vicieuze cirkel waardoor de twee vormen van pesten elkaar versterken.

Sociale angst en eenzaamheid; voorspellers voor gepest worden?

Belangrijke psychosociale kenmerken die geassocieerd zijn met gepest worden, zijn onder andere sociale angst en eenzaamheid (o.a. Dehue et al., 2008; Raskauskas & Stoltz, 2007; Van den Eijnden et al., 2006; Ybarra, 2004). Hypothese 2a stelt dat sociale angst en eenzaamheid voorspellers zijn voor de kans op online en in het echt gepest worden. Dit is deels gebaseerd op de theorie van Kraut en collega's, waarin het *poor-get-poorer* model aan bod komt (Kraut, Kiesler, Boneva, Cummings, Helgeson & Crawford, 2002). Dit model gaat er vanuit dat sociaal kwetsbare mensen, mensen die bijvoorbeeld eenzaam en sociaal angstig zijn aangelegd en weinig sociale steun ervaren, juist nog eenzamer en sociaal angstiger zullen worden door het gebruik van internet. Deze mensen zullen dus geen voordelen ervaren door internetgebruik. Voor deze theorie leveren Kraut en collega's (2002) en Van den Eijnden en collega's (2008) enig bewijs. Een mogelijke verklaring voor het feit dat sociaal angstige en eenzame jongeren eerder nadelen zullen ervaren door het gebruik van internet zou kunnen zijn omdat zij een groter risico hebben om online gepest te worden.

Uit verschillende onderzoeken blijkt daarnaast dat onder andere eenzaamheid en sociale angst positief samenhangen met in het echt gepest worden (Ybarra & Mitchell, 2004b; Van den Eijnden et al., 2006). Zoals eerder gesteld, wordt dan ook verwacht dat sociale angst en eenzaamheid de kans op beide vormen van gepest worden kunnen voorspellen (hypothese 2a).

Het is een logisch fenomeen dat mensen die veel op internet te vinden zijn en communiceren met anderen, meer risico lopen om online gepest te worden (Van den Eijnden Meerkerk, Vermulst, Spijkerman & Engels, 2008). In de theorie van Kraut en collega's (2002) komt ook het *rich-get-richer* model aan bod. Dit model wordt enigszins ondersteund door Valkenburg en Peter (2007). Het *rich-get-richer* model gaat ervan uit dat mensen die in hogere mate sociaal zijn aangelegd en sociale steun ervaren, meer sociale voordelen opdoen met het gebruik van internet. Diverse auteurs stellen, in tegenstelling tot aanhangers van dit model, dat mensen die sociaal angstig en eenzaam zijn meer gebruik zullen maken van communicatie via het internet vanuit een behoefte aan sociale compensatie voor datgene dat ze in het echte leven missen (Gross, Juvonen & Gable, 2002). Dit wordt ook wel de sociale compensatie hypothese genoemd: jongeren communiceren via het internet om hun gebrek aan sociale contacten in het echte leven te compenseren (McKenna, Green & Gleason, 2002). Deze hypothese stelt dat eenzame of sociaal angstige jongeren, die niet gemakkelijk

vriendschappen aangaan, meer gaan communiceren via het internet (Valkenburg & Peter, 2007). Zoals eerder genoemd zouden volgens het *poor-get-poorer* model eenzame en sociaal angstige adolescenten juist extra gevoelig zijn voor het ontwikkelen van psychosociale problemen door het frequente gebruik van online communicatie (Kraut et al., 2002). Het gebruik van MSN (een communicatiemiddel via het internet) zou een risicofactor kunnen zijn voor het online gepest gaan worden. Verwacht wordt dan ook dat de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, gemodereerd wordt door sociale angst en eenzaamheid (hypothese 2b), waarbij sociale angst en eenzaamheid de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden zal versterken.

Gepest worden; voorspeller voor sociale angst en eenzaamheid en voor afname MSN-gebruik?

Zoals eerder gesteld, wordt verwacht dat sociale angst en eenzaamheid positief samenhangen met zowel de kans op online als in het echt gepest worden. Vervolgens wordt verwacht dat jongeren die online of in het echt gepest worden eerder psychosociale problemen ontwikkelen dan jongeren die niet gepest worden. Aanwijzingen hiervoor komen uit cross-sectioneel onderzoek van Van den Eijnden en collega's (2006): "jongeren die alleen in het echt of alleen online gepest worden, ervaren meer psychosociale problemen dan jongeren die helemaal niet gepest worden". Of dit echter ook longitudinaal kan worden aangetoond, zal blijken uit dit onderzoek. Daarnaast noemen Ybarra en Mitchell (2004a) dat slachtoffers van pesten eerder last hebben van eenzaamheid, en komt in onderzoek van Raskauskas en Stoltz (2007) naar voren dat sociale angst een kenmerk is van slachtoffers van pesten. Omdat het hier enkel cross-sectioneel onderzoek betreft, blijft de vraag echter bestaan wat oorzaak en gevolg is. In dit longitudinale onderzoek zal daarom worden nagegaan of beide vormen van gepest worden dan ook een toename zouden kunnen voorspellen in gevoelens van sociale angst en eenzaamheid.

Daarnaast wordt er een negatieve relatie verwacht tussen online gepest worden en MSN-gebruik. Naar deze relatie is voor zover bekend nog geen longitudinaal onderzoek gedaan. De negatieve relatie is voorzichtig gebaseerd op het feit dat mensen die sociaal angstig (Valkenburg & Peter, 2007) en eenzaam (Van den Eijnden et al., 2008) zijn, minder gebruik maken van communicatie via het internet. Omdat sociale angst en eenzaamheid positief samenhangen met online gepest worden (o.a. Dehue et al., 2008; Raskauskas & Stoltz, 2007), wordt dus verwacht dat online gepest worden zorgt voor een afname in MSN-gebruik. In dit onderzoek wordt dan ook verwacht dat online gepest worden bij het slachtoffer zorgt voor

een toename van sociale angst en eenzaamheid en een afname van MSN-gebruik (hypothese 3a) en dat ook gepest worden in het echt zorgt voor een toename van sociale angst en eenzaamheid (hypothese 3b).

Naar online gepest worden is nog betrekkelijk weinig onderzoek verricht. De onderzoeken die gedaan zijn, betreffen voornamelijk cross-sectioneel onderzoek. Dit is logischerwijs te verklaren doordat het een nieuw fenomeen betreft en dus nog weinig onderzoek is gedaan waarin adolescenten een aantal jaren lang gevolgd konden worden. Doel van dit onderzoek is dan ook om meer theoretische kennis te verkrijgen over de relatie tussen in het echt gepest worden en online gepest worden en in welke mate dit samenhangt met gevoelens van eenzaamheid en sociaal angstig zijn. Daarnaast zal de relatie met MSN-gebruik worden onderzocht.

Er is al bekend dat gepest worden, op welke manier dan ook, nadelige gevolgen heeft voor het psychosociaal welbevinden van het slachtoffer (Van den Eijnden et al., 2006). Als de hypothesen worden bevestigd, dan zijn jongeren door het gebruik van internet ook thuis niet meer veilig voor pesterijen, en is aandacht voor slachtoffers van online pesten zeker van belang.

Het huidige onderzoek kan bijdragen aan de theorievorming omtrent oorzaken en gevolgen van gepest worden, zowel online als in het echte leven. Daarnaast kan dit onderzoek bijdragen aan de preventie van beide vormen van pesten.

METHODE

Steekproef en meetmomenten

De eerste meting die gebruikt wordt in dit onderzoek, werd in januari en februari 2007 uitgevoerd en vond plaats onder 4913 jongeren van 22 verschillende Nederlandse scholen, 13 basisscholen en 9 middelbare scholen.

De tweede meting is uitgevoerd onder 4748 jongeren in maart en april 2008 en heeft enkel plaatsgevonden in het voortgezet onderwijs. Hierdoor zijn respondenten uit de voorgaande meting weggevalen. Daarnaast zijn drie scholen van het voortgezet onderwijs afgevalen en zijn zes nieuwe scholen toegevoegd. De jongeren bij deze meting zijn dus afkomstig van 12 verschillende middelbare scholen, verspreid door Nederland.

Aan zowel de eerste als de tweede meting hebben 1649 jongeren deelgenomen.

In 2007 deden 50.8% jongens en 49.2% meisjes mee aan het onderzoek, en in 2008 waren dat 48.9% jongens en 51.1% meisjes. De gemiddelde leeftijd in 2007 bedroeg 13.65 jaar, en in 2008 14.37 jaar. Er deden 74.7% autochtonen en 25.3%

allochtonen mee in 2007 en 78.2% autochtonen en 21.8% allochtonen in 2008. Wat betreft het opleidingsniveau in 2007; 39.8% deed VMBO en 60.2% deed HAVO of VWO. In 2008 was dat respectievelijk 34.1% en 65.9%.

Dataverzameling

Vragenlijsten werden in beide metingen anoniem afgenomen. Afname gebeurde klassikaal en onder leiding van een docent. Allereerst kwam de docent met een korte instructie, die daarvoor een introductiebrief had ontvangen. De afname duurde ongeveer één lesuur. Voor de leerlingen was het toegestaan om eventuele onduidelijkheden met de docent te bespreken. Toestemming voor deelname is verkregen van de jongeren zelf, van hun ouders en van verantwoordelijken op scholen.

Meetinstrumenten

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de volgende concepten: eenzaamheid, sociale angst, online gepest worden, in het echt gepest worden en MSN-gebruik. Deze hebben allen een ordinaal meetniveau.

Eenzaamheid. Gevoelens van eenzaamheid zijn gemeten aan de hand van de vertaalde versie van de herziene UCLA (University of California, Los Angeles) Loneliness Scale (Russell, Peplau & Cutrona, 1980). Deze schaal bevat positieve (“er zijn mensen die mij echt begrijpen”) en negatieve items (“ik heb geen echte vrienden”). In totaal tien. Voor de analyse werden de negatieve vragen opnieuw gecodeerd. De Cronbach’s alpha van deze schaal is .94, en ook de validiteit wordt bevredigend genoemd (Russell en collega’s, 1980). Er zijn vijf antwoordcategorieën mogelijk: 1 = klopt helemaal niet, 2 = klopt niet, 3 = klopt soms wel soms niet, 4 = klopt wel en 5 = klopt helemaal.

Sociale angst. Of sprake is van sociale angst werd gemeten aan de hand van twee subschalen van de vertaalde Social Anxiety Scale for Children-Revised (SASC-R). Deze subschalen, SAD-G en SAD-New, hadden als bijbehorende Cronbach’s alpha respectievelijk .69 en .78. De interne samenhang van de subschalen is dus betrouwbaar te noemen (La Greca & Stone, 1993). Er waren 10 items aanwezig. Hierin werden stellingen voorgelegd als “ik praat alleen met mensen die ik goed ken”, en “ik vind het moeilijk om aan anderen te vragen om iets met me te gaan doen”. De respondenten konden hier aangeven wat voor hen het meest van toepassing is: ‘helemaal niet’ (1), ‘bijna niet’ (2), ‘een beetje’ (3), ‘best wel’ (4) en ‘heel erg’ (5).

Online gepest worden. Om het concept online gepest worden te meten, werden zeven vragen gesteld over minder leuke ervaringen op het internet. Bijvoorbeeld: “iemand maakte je

belachelijk”, “iemand probeerde je te kwetsen” en “iemand pestte je”, met de antwoordcategorieën: (1) ‘nooit’, (2) ‘1 keer per maand’, (3) ‘2 á 3 keer per maand’, (4) ‘± 1 keer per week’, tot (5) ‘vaker’. Dit concept was al aangemaakt in de dataset. De data uit 2007 en 2008 hebben een Cronbach’s alpha waarde van .87. Dit betekent dat het meetinstrument betrouwbaar is gebleken. De factoranalyse laat zien dat de schaal uit één component bestaat met eigenvalue >1. In 2007 wordt 57,98 % van de totale variantie verklaart en in 2008 57,75 %.

In het echt gepest worden. Om te kijken of iemand in het echt gepest wordt, werden dezelfde vragen gesteld als bij het concept online gepest worden, maar dan voor het gepest worden in het echte leven. Ook werden hier dezelfde antwoordcategorieën gegeven en was deze in de dataset al aangemaakt. De Cronbach’s alpha heeft een waarde van .87 in zowel 2007 als 2008 en is hiermee wederom betrouwbaar gebleken. De factoranalyse laat zien dat de schaal uit één component bestaat met eigenvalue >1, welke 55,90 % van de totale variantie verklaart in 2007 en 56,25 % in 2008.

*MSN-gebruik*¹. Om het MSN-gebruik te meten is gebruik gemaakt van twee items; het aantal dagen dat de jongere gemiddeld gebruik maakte van MSN, en hoeveel tijd hieraan werd besteed. Vervolgens is het product van deze twee maten berekend. De correlatie van de twee items van MSN-gebruik heeft een waarde van .517 ($p < .01$) in 2007 en .553 ($p < .01$) in 2008.

Statistische analyse

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van verschillende hiërarchische lineaire regressie analyses om te onderzoeken of sprake is van een lineaire samenhang tussen één afhankelijke variabele en verschillende onafhankelijke variabelen. Daarbij is gewerkt met “*pairwise deletion of missing values*”. Hiervoor is gekozen omdat deze functie alleen de betreffende waarden verwijdert die missen in een bepaalde analyse, en niet in het geheel. Ook is gewerkt met gecenterde variabelen om multicollineariteit (sterke samenhang tussen verschillende onafhankelijke variabelen) zo veel mogelijk tegen te gaan. Daarnaast is gecontroleerd voor de variabelen geslacht, etniciteit, leeftijd en opleidingsniveau door deze in de eerste stap van de analyse in te voeren. Geslacht (man - vrouw), etniciteit (autochtoon - allochtoon) en opleidingsniveau (vmbo - havo/vwo) zijn

dichotome variabelen. Voor de controlevariabelen zijn eerst de correlaties berekend met de afhankelijke variabelen voordat besloten is deze op te nemen in de analyse.

RESULTATEN

De variabelen die gebruikt worden in dit onderzoek, zijn: online gepest worden, gepest worden in het echte leven, sociale angst, eenzaamheid en MSN-gebruik.

In Tabel 1 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties opgenomen.

Tabel 1
Gemiddelden en standaarddeviaties

	2007		2008	
	M	SD	M	SD
Online gepest worden	1.39	0.62	1.34	0.58
In het echt gepest worden	1.58	0.69	1.56	0.67
Eenzaamheid	1.60	0.52	1.59	0.52
Sociale angst	2.07	0.67	2.06	0.67
MSN-gebruik	8.52	9.38	8.23	9.09

In Tabel 2 zijn de correlaties opgenomen van de variabelen die zijn onderzocht.

¹ De analyses waarin MSN-gebruik naar voren komt, zijn tevens uitgevoerd met de frequentie van het gebruik van drie communicatievormen samen: MSN-en, e-mailen en profielsites. Aangezien deze resultaten nagenoeg overeenkomen met MSN-gebruik, zijn deze niet opgenomen in het artikel.

Tabel 2
Correlatiematrix

		Online gepest worden	Gepest worden in het echte leven	Sociale angst	Eenzaamheid	MSN-gebruik
2007 (T1)	Online gepest worden	.441**	.344**	.060*	.137**	.144**
	Gepest worden in het echte leven	.323**	.468**	.108**	.201**	-.040
	Sociale angst	.101**	.125**	.597**	.304**	-.005
	Eenzaamheid	.112**	.189**	.345**	.502**	-.069**
	MSN-gebruik	.146**	.042	-.056*	-.055*	.578**

* $p < .05$.** $p < .01$.**Relatie tussen in het echt gepest worden en online gepest worden**

Allereerst werd de vraag gesteld in hoeverre in het echt gepest worden van invloed is op online gepest worden en vice versa (hypothese 1).

Voor de afhankelijke variabele *online gepest worden* laat de cross-sectionele meting uit 2007 zien dat zowel geslacht, etniciteit als opleidingsniveau hier significant mee samenhangen. Dit betekent dat jongens vaker online gepest worden dan meisjes, jongeren van allochtone afkomst verhoudingsgewijs vaker online gepest worden dan autochtone jongeren en jongeren met een lagere opleiding vaker online gepest worden dan jongeren met een hoger opleidingsniveau.

Uit de cross-sectionele meting van 2008 blijkt alleen een significant effect van geslacht aanwezig te zijn; jongens hebben meer kans om online gepest te worden dan meisjes. Longitudinaal gemeten zijn zowel geslacht als etniciteit significant: jongens en allochtonen hebben een grotere kans om gepest te worden via internet.

Daarnaast is te zien dat een significant verband bestaat tussen in het echt gepest worden en online gepest worden, zowel cross-sectioneel in 2007 als in 2008, als longitudinaal (zie Tabel 3).

Als gekeken wordt naar het tegenovergestelde verband, namelijk het verband tussen online gepest worden en in het echt gepest worden, toont de cross-sectionele meting voor de afhankelijke variabele *in het echt gepest worden* uit 2007 duidelijk aan dat zowel geslacht als opleidingsniveau een significant resultaat hebben; jongens worden vaker in het echt gepest dan meisjes en jongeren met een lager opleidingsniveau vaker dan jongeren met een hogere opleiding.

2008 (T2)

Uit de meting van 2008 blijken leeftijd en geslacht een significant resultaten op te leveren; meer jongens dan meisjes worden in het echt gepest en meer jongeren dan ouderen. Longitudinaal gemeten is enkel geslacht significant; jongens hebben meer risico om in het echt gepest te worden dan meisjes (Tabel 4).

Tabel 3

Het verband tussen in het echt gepest worden en online gepest worden

	Cross-sectioneel T1 n = 3.743		Cross-sectioneel T2 n = 1.614		Longitudinaal T1-T2 n = 1.640	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 1						
Leeftijd	.026		.011		.034	
Geslacht	-.084**		-.128**		-.135**	
Etniciteit	.064**		.044		.048*	
Opl.niveau	-.064**		-.012		-.007	
		.019		.019		.022
Stap 2						
Online gepest T1					.363**	
In het echt gepest	.486**		.480**		.140**	
		.253		.247		.220

* $p < .05$.** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Ook is in deze tabel te zien dat er een significant verband is tussen online gepest worden en in het echt gepest worden, zowel cross-sectioneel gemeten in 2007 als in 2008, als longitudinaal (zie Tabel 4).

Tabel 4

Het verband tussen online gepest worden en in het echt gepest worden

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel		Longitudinaal	
	T1		T2		T1-T2	
	n = 3.743		n = 1.614		n = 1.649	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 1						
Leeftijd	-.026		-.048*		-.026	
Geslacht	-.065**		-.091**		-.075**	
Etniciteit	.011		.028		.039	
Opl.niveau	-.041*		.027		.030	
		.007		.011		.008
Stap 2						
In het echt gepest T1					.392**	
Online	.491**		.484**		.152**	
Gepest		.244		.241		.241

* $p < .05$.

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Kortom, de resultaten bevestigen de hypothese dat er een wederzijdse beïnvloeding bestaat tussen online en in het echt gepest worden. De eerste hypothese zal dan ook worden aangenomen.

Relatie tussen eenzaamheid en sociale angst op online en in het echt gepest worden

Vervolgens werd verwacht dat zowel sociale angst als eenzaamheid de kans op beide vormen van gepest worden voorspellen (hypothese 2a).

Sociale angst als voorspeller

Uit de cross-sectionele analyse van zowel 2007 als 2008 en uit de longitudinale analyse is gebleken dat de kans op online gepest worden vergroot wordt naarmate de sociale angst hoger is. Er kan dus geconcludeerd worden dat jongeren die gemiddeld meer sociaal angstig zijn dan anderen, meer kans hebben om gepest te worden via internet. Dit geldt ook voor de toekomst (zie Tabel 5).

Tabel 5

Sociale angst als voorspeller voor online gepest

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel		Longitudinaal	
	T1		T2		T1-T2	
	n = 3.710		n = 1.603		n = 1.636	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
Online gepest T1					.423**	
Soc. angst	.131**		.127**		.063*	
		.036		.035		.209

worden

* $p < .05$.

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Ook voor in het echt gepest worden blijkt dat sociale angst een voorspellende waarde heeft als we kijken naar de cross-sectionele data uit 2007 en 2008. Longitudinaal kan dit hiermee niet worden aangetoond (Zie Tabel 6).

Als jongeren sociaal angstig zijn, hebben ze dus wel meer kans om gepest te worden in het echte leven maar dit onderzoek geeft geen inzicht in wat oorzaak en gevolg is.

Tabel 6

Sociale angst als voorspeller voor in het echt gepest worden

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel		Longitudinaal T1-	
	T1		T2		T2	
	n = 3.698		n = 1.606		n = 1.642	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
In het echt gepest T1					.459**	
Soc. angst	.224**		.225**		.032	
		.057		.061		.224

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Wat betreft sociale angst als voorspeller kan hypothese 2a deels worden aangenomen: sociale angst heeft aantoonbaar een voorspellende waarde voor online gepest worden, zowel cross-sectioneel als longitudinaal. Wat betreft in het echt gepest worden, is alleen een verband gevonden bij de cross-sectionele metingen.

Eenzaamheid als voorspeller

Uit de cross-sectionele analyse van de metingen van 2007 en 2008 blijkt dat het hebben van eenzaamheidsgevoelens de kans op online gepest worden verhoogt. Longitudinaal is dit echter niet het geval. Jongeren die dus gemiddeld meer eenzaam zijn dan anderen hebben meer kans om gepest te worden via internet op dat moment, maar zij hebben niet per definitie meer kans om daardoor ook in de toekomst via internet gepest te worden (zie Tabel 7).

Tabel 7
Eenzaamheid als voorspeller voor online gepest worden

	Cross-sectioneel T1 <i>n</i> = 3.714		Cross-sectioneel T2 <i>n</i> = 1.607		Longitudinaal T1-T2 <i>n</i> = 1.635	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
Online gepest T1					.426**	
Eenz.	.172**		.175**		.032	
		.048		.050		.206

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Eenzaamheid blijkt ook wel degelijk een voorspellende waarde te hebben voor in het echt gepest worden. Dit blijkt uit zowel cross-sectionele data uit de metingen van 2007 en 2008 als uit de longitudinale resultaten (zie Tabel 8).

Tabel 8
Eenzaamheid als voorspeller voor in het echt gepest worden

	Cross-sectioneel T1 <i>n</i> = 3.704		Cross-sectioneel T2 <i>n</i> = 1.610		Longitudinaal T1-T2 <i>n</i> = 1.641	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
In het echt gepest T1					.451**	
Eenz.	.302**		.298**		.050*	
		.098		.100		.226

* $p < .05$.

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Wat betreft eenzaamheid kan hypothese 2a wederom deels worden aangenomen. Het hebben van eenzame gevoelens heeft een voorspellende waarde voor in het echt gepest worden, zowel cross-sectioneel als longitudinaal. Wat betreft online gepest worden, kan geconcludeerd worden dat alleen een verband is gevonden bij de cross-sectionele metingen.

Modererende rol van sociale angst en eenzaamheid op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden

Vervolgens werd in hypothese 2b verwacht dat zowel sociale angst als eenzaamheid de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden zouden versterken.

Sociale angst als moderator

Als we kijken naar het moderatie-effect van sociale angst op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, dan is er allereerst een significant hoofdeffect van sociale angst en een significant hoofdeffect van MSN-gebruik te zien op alle metingen (stap 2). Wat betreft sociale angst als moderator bij MSN-gebruik is te zien dat zowel in 2007 als longitudinaal gemeten sociale angst de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden modereert (stap 3). Dit betekent dat jongeren die gebruik maken van MSN en die daarnaast sociaal angstig zijn, sneller online gepest worden dan de jongeren die MSN-en maar niet sociaal angstig zijn. Voor 2008 is dit verband niet gevonden.

Tabel 9
Sociale angst als moderator op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden

	Cross-sectioneel T1 <i>n</i> = 3.642		Cross-sectioneel T2 <i>n</i> = 1.586		Longitudinaal T1-T2 <i>n</i> = 1.617	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
Online gepest T1					.408**	
Soc. angst	.136**		.134**		.067**	
MSN-gebruik	.230**		.202**		.070**	
		.084		.059		.213
Stap 3						
Soc. angst *	.037*		.005		.101**	
MSN-gebruik		.085		.074		.223

* $p < .05$.

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Hypothese 2b, dat stelt dat sociale angst een modererend effect heeft op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, kan grotendeels worden aangenomen. Sociale angst heeft namelijk een modererend effect als we kijken naar de cross-sectionele meting in 2007 en longitudinaal gemeten met betrekking tot MSN-gebruik.

Eenzaamheid als moderator

Als we kijken naar het moderatie-effect van eenzaamheid op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, dan is er een significant hoofdeffect te zien van eenzaamheid in de cross-sectionele metingen en een significant hoofdeffect van MSN-gebruik op alle metingen (stap 2). Wanneer eenzaamheid als moderator wordt toegevoegd aan de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, blijkt dat alleen cross-sectioneel gemeten een significant resultaat te zien is (stap 3). Jongeren die dus gebruik maken van MSN en zich eenzaam voelen, worden eerder online gepest dan diegenen die zich niet eenzaam voelen. Het gaat hier echter alleen om een samenhang en er kunnen geen uitspraken gedaan worden over oorzaak en gevolg (zie Tabel 10).

Tabel 10
Eenzaamheid als moderator op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel		Longitudinaal	
	T1		T2		T1-T2	
	n = 3.648		n = 1.590		n = 1.617	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
Online gepest T1					.410**	
Eenz.	.185**		.187**		.038	
MSN-gebruik	.237**		.209**		.070*	
		.099		.090		.210
Stap 3						
Eenz. *	.051**		.076**		.024	
MSN-gebruik		.102		.096		.211

* $p < .05$.

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Hypothese 2b, die stelt dat eenzaamheid een modererend effect heeft op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, kan niet volledig worden aangenomen. Eenzaamheid heeft namelijk alleen een modererend effect op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden in de cross-sectionele analyses. Het gaat hier echter alleen om een samenhang, er kunnen geen uitspraken gedaan worden over oorzaak en gevolg.

Online gepest worden een voorspeller voor meer sociale angst en eenzaamheid en minder MSN-gebruik?

Verwacht werd dat jongeren die online gepest worden zich gemiddeld meer sociaal angstig en meer eenzaam gaan voelen dan jongeren die niet online gepest worden. Daarnaast werd van de online gepeste jongeren verwacht dat zij minder gebruik zouden maken van MSN (hypothese 3a).

Online gepest worden als voorspeller voor sociale angst

De metingen laten allen hetzelfde resultaat zien met betrekking tot het effect van de controle variabelen op de afhankelijke variabele *sociale angst* (zie Tabel 11): enkel geslacht heeft een significant effect wat betekent dat meisjes vaker dan jongens sociaal angstig zijn. Daarnaast is in de cross-sectionele metingen in Tabel 11 te zien dat jongeren sociaal angstiger zijn als zij online gepest worden, maar de mate van online gepest worden in 2007 heeft geen voorspellende waarde voor de mate van sociale angst in 2008.

Tabel 11
Toename sociale angst na online gepest worden

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel T2		Longitudinaal	
	T1		T2		T1-T2	
	n = 3710		n = 1603		n = 1631	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 1						
Leeftijd	-.008		-.028		-.018	
Geslacht	.113**		.087**		.104**	
Etniciteit	-.007		.020		-.026	
Opl.niveau	-.006		.014		.003	
		.013		.009		.012
Stap 2						
Soc. angst T1					.593**	
Online gepest	.132**		.128**		-.005	
		.030		.025		.359

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Online gepest worden als voorspeller voor eenzaamheid

Uit de cross-sectionele meting van 2007 is te zien dat geslacht en opleidingsniveau een significant effect hebben op de afhankelijke variabele *eenzaamheid*. Jongens en jongeren met een lager opleidingsniveau zijn vaker eenzaam dan meisjes en jongeren met een hoger opleidingsniveau. Uit de cross-sectionele meting van 2008 en longitudinaal gemeten blijkt dat geen controlevariabele een significant effect heeft ten aanzien van eenzaamheid.

Daarnaast is te zien dat jongeren zich meer eenzaam voelen wanneer zij online gepest worden in cross-sectionele analyses van 2007 en 2008. De mate van online gepest worden in 2007 heeft ook een voorspellende waarde voor een toename van eenzaamheid in 2008 (zie Tabel 12).

Tabel 12

Toename eenzaamheid na online gepest worden

	Cross-sectioneel T1 <i>n</i> = 3.714		Cross-sectioneel T2 <i>n</i> = 1.607		Longitudinaal T1- T2 <i>n</i> = 1.635	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 1						
Leeftijd	-.011		.028		.027	
Geslacht	-.038*		-.038		-.041	
Etniciteit	.031		.024		.016	
Opl.niveau	-.037*		.006		.005	
		.004		.003		.003
Stap 2						
Eenz. T1					.494**	
Online gepest	.174**		.178**		.048*	
		.034		.034		.256

* $p < .05$.** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Online gepest worden als voorspeller voor een afname van MSN-gebruik

Bij alle metingen is te zien dat de vier controlevariabelen samenhangen met de afhankelijke variabele *MSN-gebruik*. Meisjes, de oudere jongeren, jongeren met een allochtone afkomst en met een lagere opleiding MSN-en gemiddeld meer dan jongens, de jongeren, autochtonen en jongeren met een hogere opleiding. Daarnaast is te zien dat de cross-sectionele analyses significante resultaten opleveren, en de longitudinale meting niet. Jongeren zullen dus meer MSN-en wanneer zij online gepest worden, maar er kan niets gezegd worden over oorzaak en gevolg (zie Tabel 13).

Tabel 13

Toename MSN-gebruik na online gepest worden

	Cross-sectioneel T1 <i>n</i> = 3.696		Cross-sectioneel T2 <i>n</i> = 1.601		Longitudinaal T1-T2 <i>n</i> = 1.625	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 1						
Leeftijd	.202**		.110**		.054*	
Geslacht	.125**		.149**		.119**	
Etniciteit	.068**		.109**		.109**	
Opl.niveau	-.160**		-.133**		-.140**	
		.089		.070		.051
Stap 2						
MSN- gebruik T1					.558**	
Online gepest	.210**		.187**		.018	
		.132		.104		.339

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Hypothese 3a kan deels worden bevestigd. Allereerst werd verwacht dat jongeren die online gepest worden zich gemiddeld meer sociaal angstig voelen dan jongeren die niet online gepest worden. Dit blijkt alleen uit de cross-sectionele metingen.

In de tweede plaats werd verwacht dat de mate van eenzaamheid zou toenemen als jongeren online gepest worden. Dit wordt zowel ondersteund door de cross-sectionele als de longitudinale meting.

Tot slot de mate van MSN-gebruik. Uit de cross-sectionele metingen is gebleken dat jongeren meer gebruik maken van MSN wanneer zij online gepest worden. Dit staat dus haaks op de verwachting dat het MSN-gebruik zou afnemen.

In het echt gepest worden een voorspeller voor meer sociale angst en eenzaamheid?

Hypothese 3b ging uit van het feit dat jongeren die in het echte leven gepest worden zich gemiddeld meer sociaal angstig en eenzaam zouden voelen dan jongeren die niet in het echt gepest worden.

In het echt gepest worden als voorspeller voor sociale angst

Uit de cross-sectionele meting in 2007 en 2008 blijkt dat jongeren sociaal angstiger zijn wanneer zij in het echt gepest worden. De mate van in het echt gepest worden in 2007 heeft echter geen voorspellende waarde voor de mate van sociale angst in 2008 (zie Tabel 14). Deze resultaten komen overeen met online gepest worden.

Tabel 14

Toename sociale angst na in het echt gepest worden

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel		Longitudinaal	
	T1		T2		T1-T2	
	n = 3.698		n = 1.606		n = 1.628	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
Soc. angst					.597**	
T1						
In het echt	.223**		.225**		-.017	
gepest		.062		.059		.359

** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

In het echt gepest worden als voorspeller voor eenzaamheid

Jongeren voelen zich eenzamer als zij in het echt gepest worden, zo blijkt uit de metingen in 2007 en 2008. Ook heeft de mate van in het echt gepest worden in 2007 een voorspellende waarde voor een toename in de mate van eenzaamheid in 2008 (zie Tabel 15). Wederom zijn voor online gepest worden dezelfde resultaten waarneembaar.

Tabel 15

Toename eenzaamheid na in het echt gepest worden

	Cross-sectioneel		Cross-sectioneel		Longitudinaal	
	T1		T2		T1-T2	
	n = 3.704		n = 1.610		n = 1.632	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2
Stap 2						
Eenz. T1					.486**	
In het echt	.303**		.300**		.053*	
gepest		.095		.092		.256

* $p < .05$.** $p < .01$.

T1, meting 1; T2, meting 2 (1 jaar na T1).

Hypothese 3b kan tevens deels worden bevestigd. Allereerst werd verwacht dat jongeren die in het echt gepest worden zich gemiddeld meer sociaal angstig voelen dan jongeren die niet in het echt gepest worden. Dit is alleen uit de cross-sectionele metingen gebleken.

Ten tweede werd verwacht dat de mate van eenzaamheid zou toenemen wanneer jongeren in het echt gepest worden. Dit is gebleken uit alle metingen.

DISCUSSIE

Doel van dit longitudinale onderzoek was om meer theoretische kennis te verkrijgen over de relatie tussen gepest worden in het echte leven en online gepest worden, de mate waarin deze vormen van pesten voor de slachtoffers samenhangen met gevoelens van eenzaamheid en sociale angst en met de mate waarin men gebruik maakt van MSN.

Uit de resultaten blijkt dat er een sterk verband is tussen online gepest worden en in het echt gepest worden. Daarnaast blijken eenzaamheid en sociale angst een duidelijke voorspellende waarde te hebben voor het risico op online en in het echt gepest worden. Voorts lijken jongeren die gemiddeld sociaal angstiger zijn vooral meer kans te hebben om gepest te worden via internet terwijl eenzame jongeren juist een grotere kans hebben om in het echt gepest te worden. Ook lijkt sociale angst een modererend effect te hebben op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden: jongeren die intensief gebruik maken van MSN en daarnaast sociaal angstig zijn, hebben meer risico om online gepest te worden. Een soortgelijk, maar iets minder overtuigend, modererend effect wordt ook gevonden voor eenzaamheid: jongeren die gebruik maken van MSN en die zich daarnaast eenzaam voelen, worden sneller online gepest. Tot slot zijn er aanwijzingen dat jongeren die online of in het echt gepest worden zich naar aanleiding daarvan meer eenzaam gaan voelen. Zulke aanwijzingen zijn minder overtuigend voor sociale angst. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat jongeren die online gepest worden minder gebruik maken van MSN, het lijkt er juist op dat zij meer MSN-en. Hiervoor zijn echter geen overtuigende aanwijzingen gevonden.

De eerste hypothese, dat de vormen van gepest worden elkaar wederzijds beïnvloeden, wordt bevestigd in dit onderzoek. Deze resultaten komen overeen met de uitkomsten van onderzoek van Raskauskas en Stoltz (2007), Ybarra en Mitchell (2004b) en Dehue en collega's (Dehue et al., 2008) waaruit blijkt dat een significant verband bestaat tussen deze twee vormen van gepest worden. Deze studie voegt echter een belangrijk aspect toe aan deze wetenschappelijke kennis, aangezien nu is gebleken dat deze resultaten ook longitudinaal significant zijn. Online gepest worden voorspelt een toename in gepest worden in het echte leven op een later tijdstip, en andersom.

Hypothese 2a, die stelt dat zowel sociale angst als eenzaamheid voorspellers zijn voor de kans op zowel online gepest worden als in het echt gepest worden, wordt deels bevestigd in dit onderzoek. Uit eerdere studies is naar voren gekomen dat eenzaamheid en sociale angst belangrijke kenmerken zijn die samenhangen met gepest worden (o.a. Dehue et al., 2008; Raskauskas &

Stoltz, 2007; Van den Eijnden et al., 2006). In deze studie is dan ook cross-sectioneel gevonden dat sociale angst en eenzaamheid beiden een voorspellende waarde hebben voor de twee varianten van gepest worden. Uit de longitudinale onderzoeksgegevens blijkt echter dat de kans op online gepest worden verhoogd wordt door het hebben van sociale angst en de kans op in het echt gepest worden, juist wordt verhoogd door het hebben van gevoelens van eenzaamheid. Deze bevindingen zijn wetenschappelijk relevant omdat ze laten zien dat sociale angst en eenzaamheid risicofactoren zijn voor slachtofferschap bij pesten. Hypothese 2b, zo blijkt uit dit onderzoek, kan grotendeels worden aangenomen. Verwacht werd dat de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden, gemodereerd zou worden door sociale angst en eenzaamheid. De studie van Ybarra (2004) laat namelijk zien dat jongeren met een lager psychosociaal welbevinden eerder het doelwit zijn van online gepest worden. Volgens hen komt dit doordat deze jongeren eerder op zoek zijn naar interactie met jongeren die zij enkel online kennen, en het risico op gepest worden voor deze groep hoger is (Ybarra, 2004; Ybarra et al., 2005). Uit de resultaten is gebleken dat sociale angst een modererend effect heeft op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden. Eenzaamheid heeft een modererend effect op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden als gekeken wordt naar de cross-sectionele metingen. Longitudinaal is dit verband niet gevonden. Deze resultaten suggereren dus dat vooral sociale angst een modererend effect heeft op de relatie tussen MSN-gebruik en online gepest worden. Tot slot de derde hypothese. Allereerst werd verwacht dat beide vormen van gepest worden een toename in sociale angst en eenzaamheid zouden voorspellen: jongeren gaan zich slechter voelen wanneer zij gepest worden (Van den Eijnden et al., 2006). Als we kijken naar longitudinale gegevens, lijken gevoelens van eenzaamheid toe te nemen als jongeren gepest worden. Slachtoffers van pesten lijken zich meer af te gaan zonderen van anderen en gaan zich hierdoor eenzaam voelen. De verwachting dat jongeren die online gepest worden, minder gebruik gaan maken van MSN kan niet bevestigd worden. Uit de cross-sectionele metingen blijkt juist dat zij meer gebruik maken van MSN. Van mensen die in het echt gepest worden is bekend dat zij meer communiceren via het internet, wellicht ter compensatie (Van den Eijnden et al., 2006). Voor mensen die online gepest worden, zou dit ook zo kunnen gelden. Zij worden dan wel online gepest, maar kunnen via het internet ook op een gemakkelijke manier in contact komen met 'vreemden' om het gepest worden te vergeten.

De bevinding dat online gepest worden en in het echt gepest worden sterk met elkaar samenhangen, en dat sociale angst en eenzaamheid hier een belangrijke rol in spelen, kan een belangrijke bijdrage leveren aan zowel de wetenschappelijke als maatschappelijke kennis betreffende het nieuwe fenomeen online gepest worden. Zo zou bijvoorbeeld het onderwijsveld, in de sfeer van voorlichting, signalering en preventie, concreet aan de slag kunnen met deze informatie. Ook ouders kunnen hierbij betrokken worden. Op deze manier kan vanuit 'het oogpunt van preventie een gecombineerde aanpak ontstaan die zich zowel op online gepest worden als op gepest worden in het echte leven richt' (Van den Eijnden et al. 2006).

Deze studie kent enkele beperkingen. Zoals uit het onderzoek van Kraut en collega's (2002) is gebleken, kunnen negatieve effecten in de vroege adolescentie na enkele jaren verdwijnen en komen deze in de latere adolescentie en vroege volwassenheid dan ook niet meer voor. Aangezien in deze studie respondenten zijn opgenomen die vallen in de leeftijdscategorie van ongeveer 11 tot 16 jaar, is een gelijke studie nodig onder oudere adolescenten (tot 21 jaar) om te kijken of verschillen zijn waar te nemen. Omdat jongeren in hun adolescentieperiode hun identiteit ontwikkelen en voor langere tijd aangaan sociale relaties aangaan, kan dit veranderingen met zich meebrengen die tot andere onderzoeksresultaten kunnen leiden. Aangezien er nog geen studie is geweest die de lange termijn effecten van online gepest worden op de sociale ontwikkeling van jongeren heeft onderzocht, is hierover nog weinig bekend. Ook is het een beperking dat het gebruik van e-mail in de meting van 2006 niet is meegenomen. Tot slot zou het zo kunnen zijn dat sociaal angstige en eenzame jongeren eerder het gevoel hebben dat zij gepest worden, terwijl dit niet zozeer het geval hoeft te zijn. Dit zou dan vooral voortkomen uit hun zelfbeeld en verwachtingen over het gedrag van anderen.

Sterk is het feit dat gebruik is gemaakt van een longitudinaal design om effecten aan te kunnen tonen. In drie opeenvolgende jaren zijn veel dezelfde jongeren ondervraagd waardoor een reëel beeld ontstaat omtrent de ontwikkeling van de jongeren wat betreft gepest worden, gevoelens van eenzaamheid en sociale angst en de mate van MSN-gebruik.

REFERENTIES

- Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception. *CyberPsychology & Behavior, 11*, 217-223.
- Eijnden, R. J. J. M. van den., Meerkerk, G., Vermulst, A. A., Spijkerman, R. & Engels, R. C. M. E. (2008). Online communication, Compulsive Internet Use, and Psychological Well-Being among Adolescents: A Longitudinal Study. *Developmental psychology, 44*, 3, 655-665.
- Eijnden, R. J. J. M. van den., Vermulst, A., Rooy, T. & Meerkerk, G. (2006). *Monitor Internet en Jongeren: Pesten op het Internet en het Psychosociale Welbevinden van Jongeren*. Gevonden op 24 november, op <http://www.ivo.nl/UserFiles/File/Publicaties/2006-06%20Factsheet%20%20Pesten%20op%20Internet.pdf>.
- La Greca, A. M., & Stone, W. L. (1993). The Social Anxiety Scale for Children-Revised: Factor structure and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology, 22*, 17-27.
- Gross, E. F., Juvonen, J., & Gable, S. L. (2002). Internet use and well-being in adolescence. *Journal of Social Issues, 58*, 75-90.
- Kraut, R., Kiesler, S., Boneva, B., Cummings, J., Helgeson, V. & Crawford, A. (2002). Internet Paradox Revisited. *Journal of Social Issues, 58*, 49-74.
- McKenna, K. Y. A., Green, A. S., & Gleason, M. E. J. (2002). Relationship formation on the Internet: What's the big attraction? *Journal of Social Issues, 58*, 9-31.
- Raskauskas, J., Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology, 43*, 564-575.
- Russell, D., Peplau, L. A. & Cutrona, C. E. (1980). The Revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant Validity Evidence. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*, 472-280.
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2007). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. *Developmental Psychology, 43*, 267-277.
- Ybarra, M. L. (2004). Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users. *CyberPsychology & Behavior, 7*, 247-257.
- Ybarra, M. L., Alexander, C. & Mitchell, K. J. (2005). Depressive symptomatology, youth Internet use, and online interactions: a national survey. *Journal of Adolescent Health, 36*, 9-18.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004a). Youth Engaging in Online Harassment: Associations with Caregiver-child Relationships, Internet Use and Personal Characteristics. *Journal of Adolescence, 27*, 319-336.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004b). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1308-1316.